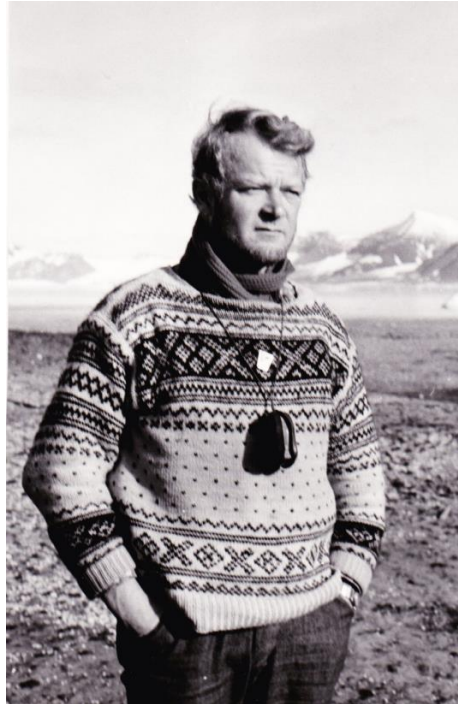

Literatura

BIRKENMAJER K. [Ed.] 1968, Polish Spitsbergen Expeditions 1957-1960. Summary of Scientific Results, Warszawa

PEREYMA J., 2016, Klub Polarny Polskiego Towarzystwa Polarnego w 40-lecie powstania, Biuletyn Polarny 19-20, Kraków-Wrocław.

Krzysztof Birkenmajer (fot. Iwo Birkenmajer)

Rajmund Przybylak

Katedra Meteorologii i Klimatologii
Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

PROF. DR HAB. GABRIEL WÓJCIK (1.I.1930–7.III.2021)

KLIMATOLOG I POLARNIK

W dniu 12 marca 2021 r. pochowaliśmy prof. dr hab. Gabriela Wójcika na toruńskim Cmentarzu Komunalnym nr 2 przy ul. Grudziądzkiej 129-137 (tzw. mały cmentarz komunalny przy Osiedlu Koniuchy). Uroczystości pogrzebowe rozpoczęły się jednak wcześniej od mszy św. w Kościele Najświętszego Ciała i Krwi Chrystusa w Toruniu (Rubinkowo). Przeżył 91 lat, z tego 54 lata w Toruniu. Jego droga do Torunia była dość długa i kręta, ale był to ostatni Jego punkt osiedlenia.

Jeszcze przed odejściem prof. G. Wójcika na drugą stronę powstało kilka jego formalnych życiorysów prezentujących Jego działalność naukową, dydaktyczną i organizacyjną (Marciniak 2000, 2001, 2010; Marciniak i Przybylak 2018). Po śmierci opublikowane zostały też dwa życiorysy przedstawiające szczegółowo sylwetkę Profesora (Przybylak 2021a, b). Dlatego w niniejszym wspomnieniu, uwzględniając profil czasopisma, chciałbym się przede wszystkim skupić na Jego działalności naukowo-badawczej dotyczącej obszarów polarnych.

Urodził się 1 stycznia 1930 r. w miejscowości Wożuczyn położonej we wschodniej Polsce w woj. lubelskim jako pierwszy i jedyny syn Anieli i Jana (z rodzeństwa jednak miał 3 siostry). Szkołę średnią rozpoczął w Państwowym Gimnazjum i Liceum im. Bartosza Głowackiego w Tomaszowie Lubelskim w 1944 r. Po 2 latach jednak przeniósł się do prywatnego Gimnazjum i Liceum o.o. Bernardynów w Radecznicy w pow. zamojskim, które ukończył w 1950 r. zdając egzamin dojrzałości przed Państwową Komisją Egzaminacyjną. W tym roku zakończył się Jego stały pobyt na rodzinnej Lubelszczyźnie.

Studia wyższe rozpoczął na Uniwersytecie Łódzkim w 1950 r., gdzie skończył pierwszy stopień studiów geograficznych. Następnie przeniósł się do Wrocławia, gdzie podjął studia drugiego stopnia na specjalizacji hydroklimatologia, które ukończył w 1955 r. obroną pracy magisterskiej napisanej pod kierunkiem wybitnego polarnika i klimatologa prof. dr hab. Aleksandra Kosiby. Osoba prof. A. Kosiby niewątpliwie była głównym „magnesem”, która przyciągnęła młodego studenta do Wrocławia z Łodzi. Zapewne dobrze znał przedwojenne osiągnięcia prof. A. Kosiby w zakresie zarówno eksploracji, jak i prowadzenia badań naukowych dotyczących Grenlandii.

W swojej karierze naukowej, która objęła aż 55 lat twórczej pracy zawodowej (1954-2009) prof. G. Wójcik zmieniał dwukrotnie miejsce zamieszkania i pracy jednocześnie. Rozpoczął ją jako młody asystent (jeszcze student) w Zakładzie i Obserwatorium Meteorologii i Klimatologii Uniwersytetu Wrocławskiego (UWr), zatrudniony przez prof. A. Kosibę, który wcześniej zauważył szczególnie silne zainteresowanie młodego swojego podopiecznego zagadnieniami z zakresu meteorologii i klimatologii. W okresie pracy we Wrocławiu niewątpliwie największym wydarzeniem, w którym uczestniczył prof. G. Wójcik (wówczas magister) był udział w trzech kolejnych letnich wyprawach na Spitsbergen organizowanych przez Polską Akademię Nauk w okresie trwania Międzynarodowego Roku Geofizycznego (1957-1959). W zespole pod kierunkiem prof. A. Kosiby uczestniczył w badaniach meteorologiczno-glacjologicznych na lodowcach Werenskiölda i Hansa (SW Spitsbergen) położonych w pobliżu utworzonej wtedy polskiej stacji polarnej w Hornsundzie (fot. 1). Jak sądzę, ziściły się Jego marzenia o wyprawach polarnych, które miał od najmłodszych lat,

a Jego decyzja o przeniesieniu się z Łodzi do Wrocławia w celu zakończeniu studiów geograficznych znacząco temu pomogła. Biorąc aktywny udział we wspomnianych wyprawach nabył też znacznego doświadczenia w zakresie organizacji i prowadzenia terenowych badań w trudnych warunkach polarnych, które wielokrotnie później było wykorzystane w jego pracy badawczej.

Zainteresowania polarne zrodzone jeszcze w wieku dziecięcym, a urzeczywistnione i umocnione w okresie pracy na uniwersytecie we Wrocławiu w zespole prof. A. Kosiby okazały się być trwałe. One były też prawdopodobnie języczkiem u wagi, który później zadecydował, iż prof. Wójcik (wówczas doktor) zrezygnował w 1967 r. z pracy w Planetarium i Obserwatorium Astronomicznym w Chorzowie, którą podjął w 1962 r. (zorganizował tu m. in. od podstaw Obserwatorium Meteorologiczne i pełnił funkcję jego kierownika). Tym języczkiem u wagi, oprócz propozycji pracy w Katedrze Meteorologii i Klimatologii Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, była też propozycja udziału w planowanej Polskiej Wyprawie Glacjologicznej Polskiego Towarzystwa Geograficznego na Islandię. Prof. Wójcik zapewne zdawał sobie sprawę, iż to będzie także niezwykle dobra okazja do zgromadzenia danych obserwacyjnych (meteorologicznych i glacjologicznych) niezbędnych do napisania rozprawy habilitacyjnej. I rzeczywiście tak się stało, krótko po rozpoczęciu pracy w Toruniu prof. G. Wójcik wziął udział w lecie 1968 r. w tej wielkiej, można powiedzieć, narodowej wyprawie, kierowanej przez prof. R. Galona. Przygotowując się do wyprawy islandzkiej zaprojektował schemat obserwacji meteorologicznych możliwy do realizacji w trudnych warunkach terenowych i klimatycznych, użyteczny dla opracowanego kompleksowego programu ogólnogeograficznego (w szczególności dla badań glacjologicznych i hydrologicznych) oraz realistyczny z finansowego punktu widzenia. Schemat ten z powodzeniem został później przeniesiony (z czasem też został rozszerzony) do badań spitsbergeńskich. Zgodnie ze swoimi oczekiwaniami prof. Wójcik wrócił z wyprawy islandzkiej z bogatymi i unikalnymi materiałami pomiarów z badań meteorologiczno-glacjologicznych przeprowadzonych na Lodowcu Skeidarár. W całości zostały one wykorzystane do napisania niezwykle wartościowej rozprawy pt. *Zagadnienia klimatologiczne i glacjologiczne Islandii*. Jej znaczenie z pewnością byłoby większe, gdyby została przetłumaczona na j. angielski, w podobny sposób jak to zrobiono w przypadku pracy habilitacyjnej śp. dr hab. S. Baranowskiego z UW. Rada Wydziału Nauk Przyrodniczych UW. na podstawie oceny tej pracy oraz całego dorobku naukowego nadała Mu w 1976 r. stopień naukowy dra hab. nauk geograficznych w zakresie geografii fizycznej.

Pozwoliło to władzom Instytutu Geografii UMK mianować Go kierownikiem Zakładu Klimatologii począwszy od stycznia 1978 r. Pełnił tę funkcję nieprzerwanie aż do 30 września 2000 r., kiedy przeszedł na emeryturę.

Po uzyskaniu habilitacji znacząco zaktywizowała się też Jego działalność organizacyjna i naukowa w zakresie badań polarnych. Prof. G. Wójcik wrócił ze swoimi badaniami ponownie na Spitsbergen, tylko w inny rejon. Nie brał fizycznie udziału w I Toruńskiej Wyprawie Polarnej (TWP) w 1975 r., która na obszar swoich badań wybrała Kaffiöyrę leżącą na Ziemi Oscara II, ale wysłał na nią swojego magistranta (J. Leszkiewicza, obecnie doktor, emeryt. UŚI). Student Leszkiewicz bardzo dobrze wywiązał się z udziału w wyprawie i na podstawie przeprowadzonych obserwacji meteorologicznych napisał, a później obronił (1976 r.), pracę magisterską pt. *Warunki meteorologiczne w północnej części równiny Kaffiöyra w okresie 1.VII–31.VIII.1975 na tle klimatu archipelagu Svalbard*. Kolejnych pięć TWP (1977-1980 i 1982) było organizowanych głównie w Zakładzie Klimatologii pod bacznym nadzorem prof. G. Wójcika. Pierwszymi dwoma i ostatnią z wymienionych 5 wypraw kierował osobiście, natomiast wyprawami w sezonach letnich 1979 i 1980 kierował śp. dr Kazimierz Marciniak. Fakt ten był głównie spowodowany silnym zaangażowaniem się prof. Wójcika w organizację I Polskiej Kontynentalnej Wyprawy Antarktycznej PAN do Stacji A. B. Dobrowolskiego w Oazie Bungera (Antarktyda Wschodnia). Wyprawa ta odbyła się w okresie XI 1978-V 1979, a prof. G. Wójcik pełnił w niej ważną funkcję kierownika naukowego oraz prowadził badania meteorologiczne i glaciologiczne (fot. 2).

Warto dodać, iż do tej pory drugiej wyprawy z tej serii w ten rejon już nie było. Prof. G. Wójcik miał też brać udział w VIII TWP w lecie 1989 r., ale w ostatniej chwili w związku z rodzinnymi kłopotami musiał zrezygnować. Jego terenowa praca badawcza w obszarach polarnych zakończyła się zatem w lecie 1982 r. W czasie wszystkich swoich wypraw polarnych (Spitsbergen, Islandia, Antarktyda) prowadził badania meteorologiczne (standardowe obserwacje podstawowych elementów pogody, aktynometryczne, topoklimatyczne na lodowcach oraz termiki gruntu wybranych ekotopów) i glaciologiczne, w tym szczególnie bilansu masy i dynamiki ruchu lodowców (fot. 3). Warto dodać, iż z inicjatywy prof. Wójcika TWP na Spitsbergen nabrały charakteru interdyscyplinarnego poprzez rozszerzenie ich programu o badania botaniczne i gleboznawcze.

Przez cały jednak czas kierowania Zakładem Klimatologii, gdy sam już nie mógł brać udziału w badaniach terenowych ze względów rodzinnych (stała opieka nad chorą żoną), wspierał pracowników i studentów Zakładu biorących udział w wyprawach polarnych na Spitsbergen i na Wyspę Króla Jerzego – Szełtandy Południowe w Antarktyce (Stacja im. H. Arctowskiego). Intensywnie włączał się także w opracowanie zgromadzonych w trakcie wypraw materiałów badawczych.

Pod kierunkiem prof. G. Wójcika zostały przygotowane dwie rozprawy doktorskie o tematyce polarnej, jedna dotycząca klimatu Arktyki (1987 r. - R. Przybylak), a druga Antarktyki (1995 r. - M. Kejna). W 1992 r. w pierwszej edycji konkursów organizowanych przez Komitet Badań Naukowych prof. G. Wójcik otrzymał finansowanie grantu pt. *Klimat Arktyki i Antarktyki i ich porównanie*, w ramach którego opublikowano 21 artykułów i komunikatów, rozprawę habilitacyjną (1996 r. – R. Przybylak) i przygotowano do druku tom artykułów przedstawionych na V Seminarium Meteorologii i Klimatologii Polarnej w marcu 1995 r. Do ważniejszych osiągnięć w dziedzinie badań polarnych zaliczyć należy także współredagowanie tomu prac zgłoszonych na X Sympozjum Polarne w 1982 r. pt. *Polskie Badania Polarne 1970-1982*, tomu *Wyniki badań VIII Toruńskiej Wyprawy Polarnej Spitsbergen'89* oraz danych meteorologicznych *in extenso* z obserwacji meteorologicznych zebranych w trakcie wszystkich 8 Toruńskich Wypraw Polarnych (1975-1989) i Wyprawy Antarktycznej pt. *Obserwacje meteorologiczne na Ziemi Oscara II (Spitsbergen) i w Oazie Bungea (Antarktyda)*.

Aktywna i wszechstronna działalność naukowa przede wszystkim w obszarze badań polarnych, uzupełniona znacznymi osiągnięciami dydaktycznymi i organizacyjnymi, o których piszę także dalej, była podstawą nadania Mu tytułu naukowego prof. nadzwyczajnego w roku 1989, a później także w 1997 r. stanowiska profesora zwyczajnego na Uniwersytecie M. Kopernika.

W latach 1980. poświęcił się w znacznym stopniu organizacji zajęć dydaktycznych, najpierw w skali Wydziału pełniąc w okresie 1981-1984 funkcję prodziekana Wydziału Biologii i Nauk o Ziemi UMK, a potem w skali uczelni będąc prorektorem ds. Dydaktyki i Wychowania UMK w kadencji 1984–1987. Na emeryturę przeszedł 1 października 2000 r., natomiast pracę dydaktyczną na UMK kontynuował do 2004 r. Od 1 października 2001 r. podjął pracę w Wyższej Pomorskiej Szkole Turystyki i Hotelarstwa (obecnie Wyższa Szkoła Gospodarki) w Bydgoszczy na etacie profesora, którą zakończył we wrześniu 2009 r. W tym czasie pełnił przez dwie kadencje godność rektora tej uczelni w okresie od 1 września 2003 r. do 31 sierpnia 2007 r.

Prof. G. Wójcik jest autorem i współautorem ponad 180 publikacji naukowych, popularnonaukowych i sprawozdań z zakresu klimatologii Polski i krajów polarnych, zmian i wahań klimatu, aktynometrii i monitoringu środowiska przyrodniczego, a także jest redaktorem i współredaktorem szeregu pozycji książkowych.

Działalność organizacyjna prof. G. Wójcika, obejmowała oprócz pełnienia wymienionych funkcji akademickich na uczelniach, przygotowania i kierowania wyprawami polarnymi oraz zespołami naukowymi, tworzenia stacji

badawczych, również zaangażowanie w działalność stowarzyszeń i organizacji naukowych. W 1978 r. został członkiem Komitetu Badań Polarnych PAN i kilku jego Komisji (Zmarzlinoznawstwa, Historii i dokumentacji badań polarnych oraz Meteorologii i klimatologii polarnej). Tę ostatnią komisję zorganizował i był jej przewodniczącym do 2001 r. Z Jego inicjatywy komisja ta rozpoczęła w 1991 r. organizację corocznych seminariów naukowych pt. *Seminarium Meteorologii i Klimatologii Polarnej*. Pierwotnie były one organizowane przemiennie w Zakładzie Klimatologii UMK w Toruniu i w Zakładzie Meteorologii Nautycznej Wyższej Szkoły Morskiej w Gdyni. W późniejszym czasie organizacje podjęły się także inne ośrodki akademickie. Pokłosiem corocznie organizowanych seminariów było czasopismo (rocznik) pt. *Problemy klimatologii polarnej* (ukazywało się do 2016 r.).

W latach 1970–1984 prof. G. Wójcik był przewodniczącym Oddziału Pomorskiego Polskiego Towarzystwa Geofizycznego. W okresie 1992–2004 r. był przewodniczącym Wydziału III Towarzystwa Naukowego w Toruniu. Był członkiem założycielem, a w latach 1983–1986 wiceprezesem Klubu Polarnego Polskiego Towarzystwa Geograficznego. W latach 1981–1986 był członkiem Komitetu Meteorologii i Fizyki Atmosfery PAN.

Prof. G. Wójcik bardzo lubił prowadzić zajęcia dydaktyczne, wykłady głównie z zakresu meteorologii i klimatologii słuchać mogli nie tylko studenci studiów geograficznych, ale także ochrony środowiska oraz turystyki i rekreacji. Jego wykłady, prowadzone wg oryginalnego i starannie przygotowanego programu autorskiego, przedstawione jednocześnie jasnym językiem cieszyły się dużym powodzeniem wśród słuchaczy studiów stacjonarnych, zaocznych i podyplomowych. Wypromował łącznie 250 magistrów, w tym 243 z geografii i 7 z zakresu turystyki i rekreacji. Pod jego kierunkiem przygotowano 5 rozpraw doktorskich. W Jego dorobku znajduje się też szereg recenzji dysertacji doktorskich i habilitacyjnych oraz wniosków o tytuł naukowy profesora.

Do najważniejszych wyróżnień i odznaczeń prof. G. Wójcika należą: nagroda indywidualna Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego (1977), Złoty Krzyż Zasługi (1978), Medal Komisji Edukacji Narodowej (1988) i Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski (1989). Posiada też Złote Odznaki Polskiego Towarzystwa Geograficznego i Polskiego Towarzystwa Geofizycznego. W październiku 2000 r. Walny Zjazd Polskiego Towarzystwa Geofizycznego przyznał Mu godność członka honorowego w uznaniu wybitnych zasług dla rozwoju Towarzystwa i osiągnięć w naukach geofizycznych.

Prof. G. Wójcik był nie tylko wybitnym naukowcem, dydaktykiem i organizatorem badań naukowych, ale także człowiekiem wielkiego serca i dobroci. Do jego największych cech charakteru należałoby zaliczyć: skrom-

ność, życzliwość, pogodę ducha, kulturę osobistą, w tym skłonność do kompromisu. Były to cechy charakteru niezwykle przydatne i pomocne w harmonijnym kierowaniu zespołami ludzi, szczególnie w trudnych warunkach polarnych. Pomimo wielu różnych przeciwności losu, które Go dotykały dość często, nigdy nie zatracił pogodnego usposobienia i optymistycznego podejścia do życia. Pod tym względem był niedoścignionym wzorem.

Warto wspomnieć, iż był bardzo lubiany przez swoich studentów, szczególnie magistrantów. Ci ostatni licznie przybyli na zjazdy absolwentów klimatologii zorganizowane przez pracowników Zakładu Klimatologii z okazji 70- i 80-lecia urodzin Profesora, odpowiednio w 2000 i 2010 r. Na II Zjazd Absolwentów została przygotowana nawet publikacja pt. *Absolwenci klimatologii Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, 1952-2009*. Czytelnik znajdzie w niej m. in. esej napisany przez śp. dra Kazimierza Marciniaka (niewątpliwie najbliższego wieloletniego współpracownika i powiernika prof. Wójcika) pt. *Z lubelskiego Wożuczyna w daleki świat. Z życia i działalności Profesora Gabriela Wójcika – fakty i refleksje*.

Profesor Gabriel Wójcik był dla wielu swoich uczniów i współpracowników wzorem rzetelnego i dociekliwego naukowca oraz prawego, dobrego, uczciwego i szlachetnego Człowieka. Pozostanie na zawsze takim w mojej pamięci!

Literatura:

- MARCINIAK K., 2000, Profesor dr hab. Gabriel Wójcik w 70. rocznicę urodzin, AUNC, Geografia XXXI, s. 7–19.
- MARCINIAK K., 2001, Polarnik i klimatolog: siedemdziesięciolecie urodzin prof. Gabriela Wójcika, Głos Uczelni, nr 1, s. 12.
- MARCINIAK K., 2010, Z lubelskiego Wożuczyna w daleki świat. Z życia i działalności Profesora Gabriela Wójcika – fakty i refleksje, w: Przybylak R., Marciniak K. (red.), *Absolwenci klimatologii Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, 1952-2009*, Uniwersytet M. Kopernika, Instytut Geografii, Zakład Klimatologii, Toruń, s. 7-34.
- MARCINIAK K., PRZYBYLAK R., 2018, Wójcik Gabriel Eugeniusz (ur. 1930), w: Jackowski A., Krzemień K., Soljan I. (red.), *Geografowie polscy. Słownik biograficzny*, t. 3, Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej UJ, Komitet Nauk Geograficznych PAN, Polskie Towarzystwo Geograficzne, Kraków, s. 1801-1803.
- PRZYBYLAK R., 2021a, Prof. dr hab. Gabriel Wójcik (1.I.1930 – 7.III.2021), *Przegląd Geofizyczny*, 1-2, w druku.
- PRZYBYLAK R., 2021b, Prof. dr hab. Gabriel Wójcik (1.I.1930 – 7.III.2021), *Głos Uczelni*, kwiecień, w druku.

Fotografie dostępne na płycie CD

- FOT. 1. Prof. dr hab. Gabriel Wójcik (1.I.1930 – 7.III.2021)
- FOT. 2. Na Spitsbergenie w czasie wyprawy Międzynarodowego Roku Geofizycznego (stoją od lewej prof. Stanisław Siedlecki, prof. Alfred Jahn, prof. Aleksander Kosiba)

FOT. 3. Prof. G. Wójcik w Oazie Bungera (Antarktyda) przy ryngrafie papieża Jana Pawła II – listopad 1978 r.

FOT. 4. Prof. G. Wójcik przy pomiarach aktywności na Spitsbergenie – Kaffiöyra, lato 1977 r. podczas II Toruńskiej Wyprawy Polarnej.

Gabriel Wójcik (1930—2021)

Anna Waškowska

Akademia Górniczo-Hutnicza w Krakowie
Wydział Geologii, Geofizyki i Ochrony Środowiska
al. Adama Mickiewicza 30, 30-059 Kraków

DR HAB. INŻ. MAREK DOKTOR (1949–2020)

W dniu 19 sierpnia 2020 roku odszedł od nas dr hab. inż. Marek Doktor - uznany geolog, polarnik, fotograf, pasjonat podróży, wielki miłośnik przyrody oraz wychowawca wielu pokoleń geologów. Marek Doktor to człowiek wielkiego formatu, oddany przyjaciel, który zarażał uśmiechem, codziennym optymizmem oraz pasją przyrodniczą.

Marek Doktor urodził się 9 czerwca 1949 roku w Białej Krakowskiej. Wraz z rodziną przeprowadził się do Krakowa, z którym związany był do końca swoich dni. Tu odebrał edukację szkolną oraz w 1972 roku ukończył studia na kierunku geologia złóż kopalin stałych na Wydziale Geologii Poszukiwawczej Akademii Górniczo-Hutniczej, uzyskując dyplom magistra inżyniera geologa górniczego na podstawie pracy „Złoże solne w okolicy Wojnicz nad Dunajcem”. W 1980 roku otrzymał z rąk Rady Naukowej Instytutu Nauk Geologicznych Polskiej Akademii Nauk stopień naukowy doktora nauk przyrodniczych